

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Současná česká rodina a konstrukce

příbuzenské paměti

Petra Karásková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

**Současná česká rodina a konstrukce
příbuzenské paměti**

Petra Karásková

Vedoucí práce:

Mgr. Martina Štípková

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala za odborné vedení a za řadu odborných a cenných rad a komentářů vedoucí své bakalářské práce Mgr. Martině Štípkové. Dík patří i mé rodině, která mě podporovala při psaní závěrečné práce, jakožto po celou dobu studia.

Významný dík pak patří rodinám, které mi poskytly rozhovor, za jejich čas, otevřenost a ochotu podělit se o své soukromé vzpomínky, názory a zkušenosti.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ	3
2.1. Kolektivní paměť	3
2.2. Rodinná paměť	5
2.3. Definice rodiny a její charakteristika	7
2.4. Rodinné vztahy jako sociální konstrukt	9
2.5. Příbuzenství	10
3 VLASTNÍ VÝZKUM	12
3.1. Metodologie	12
3.2. Metoda sběru dat	12
3.3. Výzkumný vzorek	14
3.4. Metoda analýzy	16
4 ANALYTICKÁ ČÁST	17
4.1. Rodina a příbuzenstvo	17
4.2. Společně trávené chvíle	20
4.3. Rodinné spory jako činitel ztráty rodinné kolektivní paměti	22
4.4. Vzdálenost jako příčina ztráty rodinné kolektivní paměti	23
4.5. Předávání a udržování rodinné kolektivní paměti	25
4.6. Co víme o svých předcích?	28
4.7. Další způsoby udržování rodinné kolektivní paměti	31
5 ZÁVĚR	35
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	37
7 RESUMÉ	41
8 PŘÍLOHY	42

1 ÚVOD

Dnešní doba je spojená s uspěchaným způsobem životem a proměnou rodinných vztahů. Rodina jako instituce je stálá, ovšem prochází určitým vývojem. Rodinné vztahy se mění a i mezi generacemi existují patrné rozdíly ve vztahu k příbuzným. Často dochází k rozpadu či pozvolnému rozkladu rodinných struktur kvůli ztrátám vzpomínek, v důsledku přirozeného zapomínání, spojeného například s nižší intenzitou setkávání se. Vzpomínky na vzdálené příbuzné a předky se nepředávají a kolektivní paměť rodiny pak může zanikat. Touto problematikou se budu v průběhu své práce zabývat.

Kolektivní paměť je sociální paměť [Halbwachs 2009: 65], která sdružuje všechny vzpomínky, kterými jsme se my společně s okolím nějakým způsobem zúčastnili, či ty, které nám byly okolím zprostředkovány. Kolektivní paměti se ve svém díle podrobně zabýval Maurice Halbwachs. Kniha Kolektivní paměť vyšla ve Francii již v padesátých letech, ovšem českého překladu se dočkala až v roce 2009. Maurice Halbwachs je označován za největšího teoretika, věnujícího se paměti právě ve vztahu ke společnosti. Halbwachsovy teorie věnované problematice paměti patří dnes mezi klasiku v tomto oboru. Tématika kolektivní paměti mě při přečtení knihy velice zaujala, a proto jsem se rozhodla využít tohoto díla jako základny pro mou závěrečnou práci.

Tématem mé bakalářské práce je existence a konstrukce rodinné (příbuzenské) kolektivní paměti. Respektive srovnání kolektivní rodinné paměti v rámci dvou generací. Definici kolektivní a rodinné paměti konkrétně popisuji v teoretické části práce.

Téma existence kolektivní paměti mi přišlo zajímavé především z hlediska využívání kolektivní paměti právě v rodině. Kolik informací

máme o svých současných členech rodiny a příbuzných a kolik informací máme o svých předcích? Jak tyto informace získáváme a jakým způsobem se o ně dělíme s dalšími členy rodiny? A jak dopadne srovnání dvou generací – rodičů a dětí? Budou patrné rozdíly ztráty či rozpadu kolektivní paměti nebo změny při objemu sdílených informací? Vzhledem k současné situaci rodiny, která v posledních několika desetiletích prošla řadou transformací, bude hlavním cílem právě generační srovnání vnímání rodiny a příbuzných.

Teoretická část je zaměřena na popis jednotlivých, nejčastěji využívaných pojmů. Důkladně popisuji Habswachsův koncept kolektivní paměti a vzápětí ho aplikuji na konkrétní oblast - rodinu. Také pojmy jako rodina a příbuzenství jsou vymezeny současnými užívanými definicemi.

V empirické části se soustřeďuji na již zmíněnou otázku, jestli rodina ztrácí v důsledku současného vývoje moderní společnosti existenci rodinné kolektivní paměti. Zaměřím se na to, jak dobře znají členové rodiny své předky, ale i současné příbuzné. Jak často a při jakých příležitostech se s nimi stýkají. Rodinnou paměť budu tedy zkoumat z hlediska srovnání dvou generací – jak vnímají a dokážou popsat své příbuzné a známé. Ale i kolik informací si mezi generacemi postupně předávají.

Při výzkumu jsem se zaměřila na to, jak ve srovnání dvou generací v rámci rodiny, respondenti mluví o členech své rodiny, o příbuzných, s jakými vzpomínkami je mají spojené či jaký vztah k nim pociťují a do jaké generační vzdálenosti dokážou o svých předcích vyprávět.

Analýza výzkumu popisuje jednotlivé opakující se prvky v rozhovorech. Výsledkem práce je tedy srovnání výpovědí jednotlivých rodin, s přihlédnutím na rodinný stav. Práce se podle hlavních výsledků analýzy dělí na jednotlivé podkapitoly.

2 TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ

Teoretická část se zaměřuje na popis kolektivní a rodinné paměti. Kolektivní paměť se podrobně zabýval Maurice Halbwachs, pokusím se jeho obecnou teorii kolektivní paměti aplikovat na vymezenou kategorii rodiny. Rodinná paměť je důležitá především pro předávání a sdílení informací, které sami členové rodiny nemohli zažít, nebo si na ně nepamatují z různých důvodů. Uvedu hlavní charakteristiky povahy příbuzenství v současné české společnosti. Ve vysvětlení příbuzenství se zaměřím na to, že i v naší společnosti jsou příbuzenské vztahy kulturně konstruované. „Příbuzenství tedy můžeme označit za sociální vztahy, které jsou prototypicky vyvozovány, resp. modelovány, na základě vztahů genealogických, pramenících z lidské shodnosti biologické reprodukce.“ [Budilová 2007: 2] Zaměřím se na obecný popis kolektivní paměti, kterým se ve svém díle zabývá filozof a sociolog Maurice Halbwachs a pokusím se dát tento koncept do souvislosti s rodinou a příbuzenstvím.

2.1. Kolektivní paměť

Hlavním představitelem teorie kolektivní paměti byl francouzský filozof a sociolog Maurice Halbwachs. „Halbwachs vidí kontinuitu kolektivně sdíleného vědomí ne v biologii, ale v kultuře. Specifické chování, které člověk získává svou příslušností k určité společnosti a její kultuře, není výsledkem fylogenetické evoluce.“ [Novotný 2007] Ve svém díle rozlišuje paměť na individuální a kolektivní.

Halbwachs vychází ze dvou předchozích klasiků sociologie a teoretiků paměti a vědomí: Henriho Bergsona a Emila Durkheima. Bergson ve svých teoriích o paměti upozorňuje na fakt, že život je neustále spojený se vzpomínkami, které ovšem nikdy nevystupují jako celek, ale jsou tvořeny jednotlivými selektivními částmi [Bergson 2003:

175]. Durkheim pak stejně jako Halbwachs rozlišuje mezi kolektivním a individuálním vědomím [Durkheim 1969: 133].

Kolektivní paměť je snadno odlišitelná od individuální paměti a to především díky tomu, že kolektivní paměť má sociální povahu. Biologicky člověk nemá paměť žádnou, tu získává až díky socializaci. To, že si člověk nepamatuje všechny zážitky z nejtělejšího dětství Halbwachs přiřazuje tomu, že v té době ještě nejsme sociálními bytostmi, jsme jen biologickým tělem, a tak nejsme schopni své vjemy a zážitky o nic opřít [Halbwachs 2009: 65]. Kolektivní paměť má tři základní vlastnosti:

1. Kolektivní paměť se nevztahuje pouze k minulosti, naopak zahrnuje i současnost. Vzpomínky přecházejí z minulosti do přítomnosti a tím se postupně vyvíjí.
2. Vzpomínky jsou ovlivňovány sociální kontextem.
3. Vzpomínky nelze označit jako vědění o minulosti, jsou to informace získané v minulosti, nikoliv informace o minulosti. [Griffin 2004: 544]

Individuální paměť podle Halbwachse tedy tvoří pouze vjemy, které až po socializačním procesu lze označit jako vzpomínky, v tuto chvíli už se ale stávají kolektivní pamětí. Individuální paměť je součástí kolektivní paměti, představuje její specifickou část, kterou jsme schopni interpretovat podle vlastních zkušeností, které však závisí na kolektivu a místě, ve kterém se nacházíme.

„Paměť je sociálně strukturovaným orientačním rámcem jedinců a společností, určujícím to, co je zapamatovatelné. Je to, jak můžeme říci společně s Halbwachsem a jeho teorií sociální podmíněnosti vzpomínání, tvořivá konstruktivní a sociálně podmíněná aktivita, která pomáhá procesu uvědomování sebe sama především tím, že spoluutváří identitu nebo identity sociálních skupin a představuje systém, podle něhož se odlišuje banální (zapomenutelné) od důležitého (zapamatovatelného).“ [Novotný 2007] Paměť prochází vývojem, během kterého dochází

k přirozenému zapomínání a upravování vzpomínek vlivem času. „Jeden ze základních poznatků o paměti říká, že obsahy, jež jsou v ní uložené, nemají konstantní, neměnnou povahu, nýbrž naopak jsou nestálé a v průběhu času se proměňují v závislosti na vnějších okolnostech.“ [Šubrt 2010: 395]

2.2. Rodinná paměť

Rodinná neboli příbuzenská paměť je spojována především se sdílením informací o předcích, ale i současných žijících příslušnících rodiny a příbuzných. Jedná se jak o konkrétní příběhy, tak i o drobné poznatky a základní informace o jednotlivých členech rodiny a příbuzných. „Rodinná paměť nepředstavuje žádný jasně vymezený a přímo adresovatelný soupis událostí, nýbrž se skládá z komunikativního zpřítomnění epizod, které stojí ve vztahu k rodinným příslušníkům a o nichž tito příslušníci společně mluví.“ [Welzer, Mollerová, Tschuggnallová 2010: 17] Stejně tak se tento pojem využívá pro popsání předávání informací o předcích dalším pokolením. „Rodinná paměť nespočívá v celistvosti prvků jejích příběhů, nýbrž v jednotě a opakování praxe vzpomínání.“ [Welzer, Mollerová, Tschuggnallová 2010: 19]

Hlavním dílem, které se věnuje kolektivní paměti v rodinách, je kniha německých autorů Welzera, Mollerové a Tschuggnallové - Můj děda nebyl nácek. Jedná se především o konstruování obrazu minulosti prostřednictvím potomků německých nacistů. Byly provedeny rozhovory s čtyřicítkou třígeneračních rodin. V rodinné paměti se pak objevují jen určité vzpomínky na období nacismu, většinou ty, které byly „nespravedlivé“ pro některé členy rodiny, kteří ovšem byli členy nacistických stran a organizací. Nacismus se tedy diametrálně liší v podání rodinné paměti a v podání historických faktů. Rodinná paměť je

tak rámována z velké části pouze pomocí pozitivních vzpomínek. Negativní vzpomínky a vztahy jsou vytlačovány.

Díky neustálému vývoji rodiny se mění i její struktura a vnímání rodiny jako celku. Každá rodina pak vyrábí vlastní pravidla a zvyky, které nejsou odvoditelné od jednotlivých členů rodiny, naopak jsou výrobkem celé skupiny, protože často už existovaly před tím, než nový jedinec přišel na svět. Individuální vzpomínky jsou pak výsledkem působení celé rodiny, tedy sdílením a předáváním rodinné paměti [Carsten 2007: 35].

Moderní způsob života vyžaduje od rodinných příslušníků větší míru individualizace – tím může docházet ke ztrátě rodinné kolektivní paměti. Stačí, aby se část rodiny přestěhovala do jiného města, „a schopnost vzpomínat, vycházející z jejich dřívějšího souběžného uchycení ve dvou protínajících se proudech kolektivního myšlení, se ztíží“ [Halbwachs 2009: 74]. Tzn., že se přeruší souběžné vedení kolektivní paměti a doposud jeden zdroj, jedna rodina, se rozdělí na dvě na sobě nezávislé části, mezi kterými není trvalé spojení a ve kterých se může kolektivní myšlení předávat a rozvíjet odlišným způsobem.

Vzpomínky a současné rodinné vědění se musí neustále posilovat. V případě, že člověk nemá možnost rekonstrukce na základě sdílených informací a myšlení, v tomto případě s dalšími členy rodiny, se kolektivní vědomí snižuje [Halbwachs 2009: 61]. Ke ztrátě kolektivní paměti může docházet i při rozpadu a vzniku nových vztahů, kdy se příbuzenská síť částečně zpřetrhá, citové a kvalitní vztahy z minulých rodin ochabnou a páry se zaměřují spíše na budování nových rodin. Naproti tomu „žije-li rodina dlouhodobě v určitém městě nebo v sousedství stejných přátel, vytváří město a rodina, nebo přátelé a rodina, komplexní společenství. Výsledkem jsou vzpomínky ... vlastní členům obou skupin“ [Halbwachs 2009: 73].

Pro možnost aktivně tvořit kolektivní paměť, je nutné, aby se vzpomínky nepřestávaly dostatečně shodovat. Jen tak lze myšlenky dostatečně rekonstruovat [Halbwachs 2009: 61]. Tzn. v rodinách, které žijí v blízkosti a které se pravidelně stýkají a sdílejí informace, bude obsah kolektivní paměti mnohem obsáhlejší než u těch, které spolu netráví dostatek času. Míra rodinných vzpomínek je často odvoditelná od toho, jakým způsobem sami vnímáme příbuzenství. Intenzita rodinných vztahů se ve většině rodin liší, v minulosti například v rodinách docházelo k setkávání s ostatními členy mnohem častěji, například i díky tradicím, které se pevněji dodržovaly (křesťanské svátky, slavnosti apod.). V důsledku poklesu rodinných a příbuzenských setkání jsou pak informace o zbylých členech nižší a rodinné vzpomínky méně obsáhlé [Carsten 2007: 60].

Rodinná kolektivní paměť může být podporována například rodokmeny, které pomáhají dodávat rodinným příslušníkům dostatek informací o předcích a příbuzných. Stejně tak je ale udržována a posilována počtem příležitostí, kdy se rodinní příslušníci stýkají a mírou času, kterou sobě navzájem věnují.

2.3. Definice rodiny a její charakteristika

„Rodina je skupinou osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědni za výchovu dětí.“ [Giddens 2005: 156] S pojmem rodina je samozřejmě spojený i pojem příbuzenství, což je vztah mezi jedinci, který vzniká buďto sňatkem nebo pokrevními vazbami v obou liniích (mateřské i otcovské).

Rodina patří k základním stavebním kamenům společnosti a často odráží stav a vývoj celé společnosti. Z historie lidstva není známa jediná společnost, která by nepovažovala rodinu a příbuzenské vztahy za

důležité, minimálně z hlediska členů, kteří žijí jako skupina pospolu [Goody 2006: 12]. „Příbuzenství je tedy dle antropologů nejvýznamnější sociální institucí. Příbuzenská skupina v mnoha případech přebírá starost o živobytí, manželství, ochranu a sociální identitu jedince.“ [Eriksen 2008: 121] Obecně se dá rodina popsat několika vhodnými charakteristikami, které přesně vymezují funkce, jaké by rodina měla zastupovat: biologicko-reprodukční funkce, sociálně-ekonomická, ochranná, socializačně-výchovná, relaxační a emoční funkce [Matoušek 1993: 24].

Rodina je dynamickou institucí, protože se pozvolna ale neustále mění její forma. Proměnou rodiny se zabývali a zabývají velcí sociologové a antropologové, jako například Jack Goody, Emile Durkheim či český sociolog rodiny Ivo Možný.

Forma instituce rodiny se během posledních desetiletí pomalu transformuje a reaguje na současný životní styl a způsob života. Moderní způsob života mění tradiční rodinné hodnoty a rodinné zázemí se zužuje. Současná společnost je poznamenána proměnou rodiny, která se projevuje jednak ztrátou některých z důležitých funkcí a jednak rozpadem manželských i nemanželských svazků s dětmi. „Pravděpodobnost zániku manželství rozvodem u nás opravdu stoupá od počátku spolehlivější statistické evidence dodnes a tento trend má vcelku exponenciální charakter.“ [Možný 2002: 176] Nastupující generace nemají možnost prožívat své dětství ve stejných úplných a velkých rodinách, jako předchozí generace, což může vést k mnoha problémům a novým situacím. Hlavním viníkem jsou v současnosti rozvody. Nelze ovšem říct, že by se změnila rodina jako taková, nebo že by tento stav neúplné rodiny byl pouze fenoménem dnešní doby. V minulosti děti často žily v neúplných rodinách z důvodu úmrtí jednoho z rodičů či nutnosti pracovat mimo domov. Neúplné rodiny tedy existovaly, ovšem z jiných důvodů.

Doba sebou přináší stále větší množství nestabilních vztahů, které se rozpadají a zároveň množství vznikajících vztahů, které jsou zakládány v pozdějším věku a které sebou přinášejí závazky ze vztahů předchozích. Rodina tedy prochází změnou, ale stále je stabilizujícím prvkem společnosti. Je to morfologická instituce, změnou tedy prochází ve smyslu změny formy, nikoliv obsahu [Možný 2008: 14].

Rodina má ze socializačního hlediska nezastupitelnou funkci. Je sociální institucí, která i přes svůj dynamický vývoj má stále stejnou strukturu. Dává jedinci hodnotový základ a buduje jeho vlastní osobnostní strukturu. Jde o první socializační prvek v životě jedince, který silně ovlivňuje jeho pozdější vývoj a život. To, co se naučí v období dítěte, jak se díky rodinné socializaci zapojí do společnosti, je v pozdějším věku těžko návratné a měnitelné.

Z hlediska socializace je rodina primární skupinou. Z hlediska celoživotního pak rodinná socializace zabírá pouze malou část celého procesu socializace. Už od dětství jsou jedinci ovlivňováni školou, vrstevníky či médii. „Podle Talcotta Parsonse ... ztratila moderní rodina mnohé ze svých dřívějších funkcí, které právě převzaly jiné instituce.“ [Single 1999: 20]

2.4. Rodinné vztahy jako sociální konstrukt

Rodina je chápána jako primární skupina, která přispívá k integritě společnosti. Je však důležité myslet o rodině a příbuzenských vztazích jako o sociálním konstrukt. Je pravda, že rodina a příbuzní jsou vymezováni na základě biologických neboli pokrevních vztahů a na základě vztahů manželských. Ovšem ověření, že rodina je sociálním konstruktem lze lehko získat i díky porovnání s jinými kulturami. Díky antropologickým výzkumům můžeme snadno srovnat, že v různých

částech světa je rodina vymezována odlišně, než na jaký způsob jsme zvyklí z evropských poměrů.

Systemy rodiny v jiných kulturách se významně liší. Například na Havajských ostrovech je pravidlem, že „příbuzní jsou rozlišováni pouze podle generací. ... z našeho úhlu pohledu by neteř a synovci, včetně vlastních dětí, nesli stejné označení. ... v havajském systému prakticky neexistuje nukleární rodina, ta je rozpuštěna v širší příbuzenské skupině“ [Soukup 2009: 135]. Další potvrzení rodiny jako sociálního konstruktů pak stačí uvést odlišné typy manželství jako je polygamie a polygynie či skupinová manželství [Kokais 2007: 121].

Rodina je vymezována na základě různých vztahů. Nelze obecně vyjmenovat všechny znaky, které musí rodina mít, aby byla za rodinu označena. Často jsou rodinné vztahy jednotlivými příslušníky rodiny popisovány odlišným způsobem a pro každého může rodina mít vlastní subjektivní smysl. Rodinné vztahy a funkce jsou sociálně vykonstruované jevy. Tento jev je nejpodrobněji popsán v díle Sociální konstrukce reality od autorů Petera Bergera a Thomase Luckmanna. Všechny formy fungování společnosti jsou podmiňovány společností. Berger a Luckmann ve své práci tvrdí, že každá realita je sociálně konstruovaná především z důvodů, že člověk se již rodí do institucionalizované a socializované společnosti [Berger, Luckmann 1999: 11].

2.5. Příbuzenství

Příbuzenství je základní princip organizace jednotlivců do sociálních skupin, rolí a kategorií. Je to specifický sociální vztah, je nutno ho odlišovat od pokrevnosti, protože pokrevnost odpovídá biologickému vztahu mezi dvěma jedinci [Soukup 2009: 126].

„O příbuzenství lze uvažovat mnoha různými způsoby. Přestože v ‚západních‘ společnostech panuje značně rozšířená představa, že příbuzenství souvisí s biologickými a pokrevními vazbami, antropologický výzkum obecně považuje příbuzenství za kulturní klasifikaci lidí a za aspekt vytváření skupin.“ [Eriksen 2008: 122]

Příbuzenství je široce specifikovaná skupina lidí, kteří k sobě mají určitý sociální vztah. Minimální strukturální jednotkou je podle Radcliffe-Browna základní neboli nukleární rodina, která se skládá z muže ženy a jejich dítěte nebo dětí, ať už žijí pohromadě či nikoliv [Radcliffe-Brown 1952: 51].

Je nutné si uvědomit, že příbuzenství je univerzalitou všech kultur, to ovšem neznamena, že existuje ve všech kulturách ve stejné podobě. Příbuzenství a příbuzenské vztahy jsou vnímány v různých kulturách odlišně. Mezi hlavní rozlišení patří rozdělování příbuzných dle původu, tzn., zda jsou z matčiny či otcovi strany. V západní kultuře neexistuje rozdíl mezi matčíným a otcovým bratrem, oba jsou pro nás strýcové, v jiných kulturách tyto rozdíly patrné jsou. Ovšem i my určitým způsobem rozlišujeme, zda jde o příbuzenský vztah afinní či filiální. Tzn., zda je vztah genealogický či vznikl na základě manželského svazku [Skupnik 2010: 51]. Ovšem pro tyto příbuzenské svazky nepoužíváme odlišná názvosloví. Setkáváme se pak ale i s takovými příbuzenskými vztahy, které nelze označit ani jedním z těchto pojmů, Skupnik je nazývá fiktivními příbuzenskými vztahy a zahrnuje mezi ně například kmotrovství, které je v západní kultuře stále hojně rozšířeno [Skupnik 2010: 19].

Díky příbuzenství jsou jednodušeji organizovány sociální vztahy, „na jejichž základě jsou definovány různé sociální skupiny, jedinci jsou zařazováni do těchto skupin a skupiny jsou umísťovány do vzájemných vztahů v čase i prostoru, přičemž taková strukturace a diferenciac

umožňuje efektivní a předvídatelné vzájemné chování“ [Skupnik 2010: 49].

3 VLASTNÍ VÝZKUM

3.1. Metodologie

Praktická část této práce je založena na kvalitativním výzkumu, který proběhl formou polostrukturovaných rozhovorů v prosinci 2011. Dotazováno bylo 5 rodin, celkem deset respondentů, kterými byli zástupci dvou generací v rámci jedné rodiny.

„Cílem kvalitativního výzkumu je prozkoumat sociální skutečnost prostřednictvím odkrytí subjektivních významů.“ [Loučková 2010: 46] Nevýhoda kvalitativní metodologie sběru dat je především v zasahování tazatele a analytika do analýzy a v jeho vlivu na výsledky prováděného výzkumu. S tím se ale částečně u kvalitativního výzkumu počítá, proto je nutné podrobně popsat průběh výzkumu. Dalším důvodem pro podrobné zaznamenání průběhu výzkumu může být jeho budoucí rozšíření. Kvalitativní výzkum je brán jako nástroj pro hlubší porozumění a pochopení perspektivy účastníků výzkumu, nikoliv jako nástroj, díky kterému bychom mohli získané závěry zobecnit a aplikovat na celou společnost.

3.2. Metoda sběru dat

Data byla sbírána metodou polostrukturovaného rozhovoru, ve kterém účastníci výzkumu vyprávěli o událostech a vzpomínkách období života, které souviselo s rodinou. Polostrukturovaný rozhovor byl zvolen

jako nejvhodnější metoda především z hlediska jeho pružnosti. Byla předpřipravena osnova, podle které se postupovalo. Polostrukturovaný rozhovor dává možnost přesně si vymežit téma, ale ponechává dostatečnou volnost respondentovi v jeho vlastním vyjadřování a cítění, celý proces získávání informací je tak mnohem pružnější než u přesně definovaných vyznačených otázek [Hendl 2005: 164]. Je zde prostor také pro podávání dalších otázek a pro hlubší proniknutí do zajímavých oblastí rozhovoru.

Polostrukturované rozhovory v tomto výzkumu sloužily ke zmapování rodinné paměti. Interview byla zaměřena jak na kolektivní paměť v souvislosti se vzpomínkami na předchozí generace, tak i na množství informací, které respondenti mají o své současné rodině. Rozhovor probíhal dle předem připravených tematických okruhů otázek (viz příloha č. 1). Při rozhovorech často docházelo k situaci, že využití dalších otázek či podotázek nebylo potřeba, protože respondenti využili vyčerpávající odpověď pro hlavní otázku. Témata byla zaměřena především na konkrétní informace, které mají respondenti o svých příbuzných a předcích a kolik informací mají díky vlastním vzpomínkám, kolik jich získali díky vyprávění a sdílení informací od svých příbuzných.

Otázky byly podávány v pořadí, v jakém jsou uvedeny v příloze. Pokud respondenti vyprávěli volně a z vyprávění jsem měla možnost vyčíst odpověď na další připravenou otázku, nebylo do výpovědí nijak zasahováno. V ostatních případech byly pokládány drobné doplňující dotazy.

Respondenti byli dotazováni na různých místech České republiky, v osmi případech osobně, s jednou rodinou prostřednictvím Skypu. Délka rozhovorů se v průměru pohybovala kolem 1 hodiny a 15 minut, v jednom případě pouze 30 minut a ve dvou případech kolem 2 hodin 15 minut. Rozhovory byly prováděny ve všech případech (kromě rozhovoru prostřednictvím Skypu) u respondentů doma, vždy byly provedeny individuálně bez přítomnosti dalších členů rodiny. Místo si zvolili

respondenti sami, navrhovala jsem jim také kavárnu, ale zřejmě vzhledem k intimnímu vyprávění o rodině volili vždy domácí prostředí. Rozhovory byly nahrávány na diktafon, v případě Skypu byly pak zaznamenávány pomocí programu MP3 Skype Recorder. Díky nahrávání bylo možno výpovědi lépe analyzovat a opakovaně se vracet k zajímavým částem interview. Výpovědi jedné generace nikdy neměla možnost slyšet druhá generace před provedením rozhovoru, aby nedošlo ke zkreslení výpovědí, ovlivňování respondentů bylo nepřípustné.

Všichni účastníci výzkumu byli předem seznámeni s tématem výzkumu a všichni věděli o využití jejich vyprávění pro bakalářskou práci. Od všech účastníků jsem získala informovaný souhlas o využití výpovědí (viz příloha č. 2). Respondenti byli seznámeni s etickým kodexem, kterým se má práce řídit. Všichni z účastníků výzkumu projevíli zájem o zaslání výsledků práce.

V úvodu rozhovoru jsem všechny účastníky požádala o demografické údaje jako věk, místo bydliště, vzdělání a rodinný stav. Výpovědi jsou anonymní, jména účastníků jsou změněna, ostatní údaje odpovídají výpovědím. Na většinu otázek respondenti odpovídali bez problémů, pouze v případech, kdy šlo o rodinné neshody, často nechtěli přiblížit konkrétní důvody, proč k problémům v rodině došlo.

3.3. Výzkumný vzorek

Výzkumu se zúčastnilo celkem 10 respondentů (Viz tab. 1). Dotazování byli vždy zástupci dvou generací jedné rodiny. Generace jsem vymezila na rodiče a jejich děti, kdy se mladší generace pohybovala v rozmezí 20-30 let. Toto vymezení jsme provedla na základě vlivů a změn v rodině, např. individualizačním vlivům, které tato generace zažívala a zažívá. V případě, že bych zvolila v rámci mladší generace

osoby pod 20 let, nemusely by být výsledky natolik srovnatelné, vezmu-li v úvahu dospívání a s ním spojené hledání pohledu na svět, rodinu i sebe samé. V případě vymezení mladší generace vyšším věkem by mohla nastat situace, že rodiče už nebudou na živu.

Výzkumný vzorek byl definován tak, aby byly zastoupeny různé typy rodin a aby byl poměr nejvyšší dosaženého vzdělání srovnatelný. Do vzorku byly vybrány 3 klasické nukleární rodiny a 2 rodiny, ve kterých došlo k rozvodu. Na základě toho budu moci určit, zda tyto „netypické“ rodiny budují a mají jinak obsáhlou rodinnou paměť než rodiny klasické. V tabulce (tab. 1) s demografickými údaji o účastnících jsou vždy rodič a dítě pod sebou, navíc jsou políčka v rámci jedné rodiny rozlišena barvou.

tab.1

Jméno	Věk	Vzdělání	Forma rodiny	Bydliště
Veronika	25 let	VŠ	Rozvedená	Praha
Valerie	43 let	SŠ	Rozvedená	Praha
Natálie	24 let	ZŠ (neodmaturovala)	Rozvedená	Praha
Antonín	47 let	SŠ	Rozvedená	Praha
Lucie	24 let	SŠ s maturitou	Úplná rodina	Nýřany
Marie	47 let	SŠ s maturitou	Úplná rodina	Nýřany
Kristýna	26 let	VŠ	Úplná rodina	Praha
Alena	48 let	VŠ	Úplná rodina	Praha
Tereza	24 let	VŠ	Úplná rodina	Plzeň
Petra	44 let	SŠ s maturitou	Úplná rodina	Horšovský Týn

3.4. Metoda analýzy

Po provedení deseti polostrukturovaných rozhovorů jsem všechny interview přepsala do textového editoru Word. Pro větší přehlednost jsem pak všechny výpovědi nakopírovala do tabulky (Excell), kdy jsem vždy pod jeden okruh, téma, shromáždila všechna vyprávění tak, aby byly vždy výpovědi v rámci jedné rodiny pohromadě.

Jako vhodnou metodu pro provedení výzkumu jsem zvolila metodu zakotvené teorie (grounded theory). Tzn., že výzkum neověřuje žádnou z teorií, naopak se nejprve analyzuje zkoumaná oblast a postupně se vynořuje to, co je v ní významné a zajímavé. Teorie je tedy vyvozena až z výsledků výzkumu [Strauss, Corbin 1997: 13]. Metodu zakotvené teorie jsem vybrala především proto, že ji považuji za flexibilní nástroj, je možné ji využívat v různých oborech a při zkoumání rozličných oblastí.

Výpovědi byly kódovány a podle kódů byla rozdělena celá analytická část mé bakalářské práce. „Kódování nám pomáhá data popsat. Kód je symbol přiřazený k úseku dat tak, že ho klasifikuje nebo kategorizuje. Kódy mají mít relevanci k výzkumným otázkám, konceptům a tématům. Kódování je ústředním bodem analýzy.“ [Hendl 2005: 228]

Pro svůj výzkum jsem využila otevřené kódování, kdy jsem při procházení rozhovorů analyzovala jednotlivá témata v textu. Ve druhé fázi byla pak využita metoda axiálního kódování, pro vysvětlení jednotlivých jevů. Tyto kódy jsem si barevně zvýraznila pro lepší orientaci v tabulce. Na základě připravených kódů jsem pak určila kapitoly, kterým se budu konkrétně věnovat.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

4.1. Rodina a příbuzenstvo

Rodina je považována za sociální konstrukt, už vzhledem k možnosti adopce a manželských vztahů na ni nelze nahlížet pouze z biologického hlediska. Za rodinu většina respondentů považuje především nukleární rodinu, tzn. rodiče a děti, dále pak sourozence, sourozence svých rodičů a děti svých sourozenců. Už i ty ale při dalším dělení řadí mezi příbuzné, nikoliv mezi blízké rodinné příslušníky...

„Koho zahrnuji do rodiny? No to je snad jasný, ne? Moje děti, rodinu mého manžela, moje rodiče, babičky, dědečky, ale rozlišuju nejbližší rodinu a pak velkou rodinu, do té nejbližší zahrnuji ty lidi, co se mnou sdílejí moje myšlenky, pocity, a to je můj manžel a moje děti, to je pro mě tak nějak nejbližší rodina.“ (Petra, 44 let)

„Příbuzný jsou pro mě lidi, který už moc nemám ráda. Není tam tak ten citový vztah, ale bohužel příbuzný si člověk nevybírám, takže asi tak.“ (Tereza, 24 let)

To potvrzuje Parsonsovu teorii manželské párové rodiny, moderní rodina současné společnosti je nezávislá na svých orientačních rodinách a žije od nich odděleně [Single 1999: 53]. Autonomie nově vznikajících rodin je tak mnohem větší, což ale nevede k zániku vztahů s orientačními rodinami, pouze poukazuje na určitou distanci. Vztahy mezi nejbližšími příbuznými (matka, otec, tchýně, tchán, sourozenci, švagři a děti) jsou stále zachovány [Single 1999: 69].

„Tak samozřejmě do rodiny zahrnuji mámu, tátu, rodiče od mých rodičů a sourozence (...) a vlastně do rodiny zahrnuju i rodinu mého přítele a moje nejbližší kamarádky.“ (Natálie, 24 let)

„Do rodiny v podstatě zahrnuji všechny ty, který jsou mi blízký a se kterými se tak nějak vídám. Takže rozhodně rodiče, bráchu, sestřenice, bratrance, tety a strejdy a pak rozhodně i prarodiče, ale ty už nemam (...). Takže ještě nejlepší kamarádku od školky Terezu a přítele.“
(Veronika, 24 let)

V posledních dvou příspěvcích je zřejmé, nakolik je právě rodina sociálním konstruktem, stejně jako ve výzkumu Kath Weston – Families we choose, kde autorka rozebírá na základě pravidelných setkání, koho její kamarádky považují za součást rodiny. Do rodiny zahrnují především ty, kteří jí v životě pomáhají. Zabývá se otázkou, proč by měla mít rodina větší hodnotu než přátelé, když část přátel pro ni vždy udělá mnohem víc, než členové rodiny (ať už ti, kteří k ní mají biologický či afinní vztah) [Weston, 1997].

Účastníci výzkumu ve svém vyprávění často na začátku rozlišovali mezi základní rodinou či blízkou rodinou a mezi příbuznými. Obecně se dá shrnout, že toto rozdělení uplatňovali na základě frekvencí návštěv a na základě sdílených informací, které o sobě mají. Už tady se dalo pozorovat, že rodinná paměť ovlivňuje i vnímání rodiny jako celku. To, kolik informací o svých příbuzných člověk má, může být příčinou rozlišování toho, jak jsou příbuzenské vztahy vnímány.

„Já bych to rozdělil do dvou kategorií, blízká rodina a vzdálená ... Do vzdálený rodiny pak počítam strýce, tety, bratrance a sestřenice, a je to asi tou frekvencí návštěv, sympatiemi a vzdáleností, která nás od sebe dělí.“ (Antonín, 47 let)

„Pro mě jsou rodina ty, se kterými se stýkam a o kterých vim, jak žijou, co dělají, jak se mají.“ (Petra, 44 let)

„Rodina jsou pro mě lidi, na které se můžu spolehnout a mám je ráda. Příbuzný už jsou lidi, který tak moc ráda nemam. Není tam tak ten citový vztah, ale bohužel, příbuzný si člověk nevybírám...“ (Tereza, 24 let)

Téměř ve všech rodinách se rozdělení na příbuzné a blízkou rodinu shoduje, pouze ve dvou případech mladší generace mluvila ještě o nejbližších přátelích jako o rodině. Ve starší generaci nebyli ani jednou přátelé zmíněni. V posledním příspěvku je patrné, že sama Tereza rozlišuje mezi rodinou, která je tvořena příbuzenskými svazky a rodinou, kterou tvoří citové pouto.

Na základě těchto poznatků je v celé práci zacházeno s těmito dvěma koncepty – blízká a vzdálená rodina, neboli rodina a příbuzenstvo. To potvrzuje Durkheimovu myšlenku, že „se oslabuje rodinný komunismus a na vzestupu je individualismus“ [Singly 1999: 14]. To znamená, že v moderní rodině je mnohem více kladen důraz na individualitu jedince, což může (ale nemusí) oslabovat vztahy se vzdálenějšími rodinnými příslušníky. Na základě analýzy jsou tyto dva pojmy využívány jako terminologicky odlišné. V následujících částech práce pak už nejsou zaměnitelné.

Zajímavým výsledkem rozhovorů bylo také zaměření se na rozvedené rodiny, na kolik zahrnují do rodiny své bývalé partnery. Ani v jednom z případů nebyli bývalí partneři starší generace v rozhovoru respondenty zmíněni. Mluvím pouze o afinním manželském svazku, nikoliv o vztahu dítěte s rozvedenými rodiči. V tomto případě samozřejmě vystupovali jako rodiče otec i matka.

Paní Valerie (43 let) v rozhovoru uvedla rozvod jako hlavní příčinu ztráty kolektivní paměti.

„No, rozchody a rozvody, tam se to často utne, protože ty lidi se prostě nechtěj dál stýkat.“

Na mou otázku, zda si myslí, že je to tak správně, odpověděla, že ne, ale že to tak většinou končí, konkrétně v jejím případě s ní bývalý manžel přerušil všechny styky. Jako důvod uvedla, že se asi cítil

ukřivděný nebo že má svoji hrdost a tím, že s ní dál nekomunikuje, možná právě onu hrdost dává svým způsobem najevo.

Naopak děti při označování své rodiny uvedly oba rodiče a z rozhovorů nebylo patrné, že by pocházely z rozvedené rodiny. V jednom případě se respondentka pravidelně stýkala s oběma rodiči a pro ni tedy rozvod neměl z hlediska množství sdílených informací o druhé straně rodiny žádné následky. V druhém případě pak respondentka uvedla, že v posledních letech nemá s otcem příliš vřelý vztah, ale i přesto ho několikrát do roka navštíví. Tento stav pak ovlivňuje množství informací ze současnosti, o kterých dokáže mluvit. Na předky a příbuzné si ale i přesto vzpomíná dostatečně a srovnatelně jako osoby pocházející z úplných rodin.

4.2. Společně trávené chvíle

Obecně se dá shrnout, že se respondenti často stýkali s těmi, které označili za rodinu, tzn. s těmi, o nichž měli nejvíce informací, věděli, co dělají, kde pracují, co mají za starosti a radosti, kam se chystají na dovolenou, co zajímavého prožili.

„Stýkat se s někým často, to je myslím tak navštěvovat se jednou do týdne, což praktikujeme s prarodičema.“ (Lucie, 24 let)

„Nejčastěji s dcerou, ta s náma pořád bydlí a potom s rodičem mým, mého muže a synem a přítelkyní s vnučkou.“ (Marie, 47 let)

„Často být s někým v kontaktu pro mě znamená, že mám informace o tom, co dělá, ale i co si koupil hezkého či dobrého.“ (Alena, 48 let)

Podle de Singlyho je prožívání rodinných vztahů závislé především na vzdálenosti. Podle výzkumu Louise Roussele bydlely asi 2/3 manželských párů ve vzdálenosti menší než 20 km alespoň od jednoho

ze svých rodičů. Návštěvy, pokud byly jednostranné, se pak odehrávaly u rodičů, čímž se zamezilo přílišného zasazování rodičů do mladé rodiny [Singly 1999:70]. To ostatně vyplývá i z mé analýzy, ani v jednom případě nevyprávěli respondenti o situacích, kdy by je rodiče navštěvovali, ve všech případech navštěvovala mladší generace tu starší.

Frekvence návštěv se tedy odvíjela od toho, jak blízko k sobě členové rodiny mají. Všichni respondenti si ve svých výpovědích stěžovali na nedostatek času, na to, že by se rádi se svou rodinou stýkali častěji, ale že čas to nedovolí. Dalším důležitým faktorem byla pak vzdálenost. Návštěvy nebyly obvykle za žádným konkrétním záměrem, spíše jen „*vidět se a pokecat, co je nového...*“, ale všichni účastníci zdůraznili jako jistotu setkání různé společné oslavy narozenin či vánoční svátky.

Je zřejmé, že rodiny stmelují také děti, tím mám na mysli období, kdy jsou děti malé, např. do jejich 15ti let. V tuto dobu spolu rodiny tráví spoustu času, společně se navštěvují, absolvují společné dovolené. V tento čas se mnohem častěji stýkají i s těmi, které oni sami označili jako širší rodinu, neboli příbuzné.

„...a asi nejčastěji vzpomínám na společnou dovolenou se Zverkojcma. Dřív jsem to neměla ráda, ale teď jsem za to ráda, byla to vždycky ta nejlepší dovolená. Jezdili jsme spolu na vodu, zpívali tam trampský písničky, byla tam vždycky hrozná sranda. Jezdilo nás vždycky víc, i rodinný kamarádi s rodinama a tak. Myslim, že jsem byla naposledy, když mi bylo 13.“ (Tereza, 24 let)

„Vzpomínám taky na dovolený, na který jsme jezdili s rodinou už a s Alči rodinou. Děti byly malý a dělali blbiny. Třeba chodili do lesa na dříví a zpívali si: hej hou, hej hou, trpaslíci jdou. To byly fajn časy. Napřed jsme jezdili na chalupu do Drahoňova, kde byla vlastně jen jedna velká místnost, kde spaly děti, a dospěláci měli stany na zahradě. K snídani jsme vždycky rozpekali rohlíky v remosce a děti se mohli utlouct. Ono v

krámu na nás vždycky civěli, když jsme chtěli objednat pomalu každé den třicet rohlíků“ (Marie, 47 let)

4.3. Rodinné spory jako činitel ztráty rodinné kolektivní paměti

Z rozhovorů vyplynulo, že jako největším činitelem ztráty kolektivní paměti, tedy ztráty sdílení informací a zážitků, lze označit spory, které zapříčinily přerušení vztahů a kontaktů. Často pak tyto spory přetrvávají generace a mladší generace už nedokážou popsat, kde přesně byla příčina neshod.

„Dlouho jsem se neviděla právě s rodinou tátového bráchy a právě i s tátou. S tátou kvůli tomu, že to mezi ted' náma není úplně ideální, ale i tak ho třeba 2krát, 3krát do roka vidím. A s tím bráchou jeho vlastně ani nevím. S tím jsme se nějak od dětství málo stýkali. Asi se s tátou neměli úplně nejradši, jsou jak nebe a dudy.“ (Veronika, 24 let)

Totéž potvrzovala i Veroniky matka Valerie (43 let):

„Manžel si neměl jako s bráchou co říct, protože byl každé úplně jinej, oni si prostě neměli o čem povídat.“

Rozpory mezi rodinnými příslušníky jsou chápány oběma generacemi stejně, ani v jednom případě se nestalo, že by popisované rozpory byly mladší či starší generací popisovány rozdílně. O žijících příbuzných mají srovnatelné informace.

„Jednoznačně moje sestra, sestra, která žije velmi zvláštní způsob života, kterej si víceméně vybrala sama snad, ale přeci jenom je to moje sestra, že jo, a docela bych jí ráda viděla, viděla bych ráda její děti, ale bohužel to nejde. Není to možný prostě, třeba se to časem změní, třeba potom to bude jiný, ale moc tomu nevěřím. Kvůli jejímu příteli a potažmo potom vlastně i z naší strany to není možný.“ (Petra, 44 let)

„NO tak asi nejdéle jsem se neviděla s Radkou, sestra mámy, kterou já už za tetu vlastně nepovažuju, protože vede trvale nezřízenej život, jsem teda ráda, že jí nevidím. Rozhodla se sama, že chce zůstat s tím komediantem, tak ať si to teď užívá, když je s nim tak spokojená.“
(Tereza, 24 let)

V tomto případě tedy obě generace sdílí informace o Radce, ovšem dále už jejich vzpomínky a zážitky kvůli sporům být rozvinuty nemůžou. Pro následující generace to může znamenat, že naprosto ztratí kontakt či informace o této linii příbuzných. Na tomto případě lze také vyzorovat, jak lze přejít od rodiny k příbuzenstvu. Petra Radku, jako svoji nejbližší rodinu nevyjmenovala, ačkoliv je to její sestra. Ovšem na druhou stranu v rozhovoru upozorňovala na fakt, že ji s ní pojí stále pokrevní blízkost. Naproti tomu Tereza dala jasně najevo, že v důsledku způsobu života, jaký teď Radka vede, pro ni přestala být tetou.

4.4. Vzdálenost jako příčina ztráty rodinné kolektivní paměti

I v současné době platí, že manželé po sňatku zakládají vlastní domácnost. Ale i dnes jsou viditelné trendy, jako je blízkost bydliště k původní rodině, která se zachovává čistě z praktických důvodů, ať už jde o možnost postarat se o stárnoucí rodiče či využít jejich výpomoci k hlídání potomků [Goody 2006: 189]. To ovšem neznamená, že celá široká rodina žije v dostatečné blízkosti, v takové, aby se mohli často navštěvovat a sdílet spolu informace o svých životech. Pokud rodina a příbuzní žijí ve společném městě, popř. v jeho sousedství, je pravděpodobné, že míra sdílení vzpomínek a zážitků bude mnohem vyšší. Protože obě formy – město a rodina společně vytvářejí určité rámce myšlení – v těch jsou pak zahrnuty vzpomínky, které mají mnohem trvalejší charakter pro ty, kteří jsou členi obou forem (rodiny i města) [Halbswachs 200: 73].

„Mám příbuzné na Slovensku. Nejsou nebo nebyli v mojí věkové kategorii, přesto bych se s některými viděla ráda častěji. Tam asi byla na překážku vzdálenost. Taková návštěva to už je vlastně výlet.“ (Alena, 48 let)

„Mí bratři žijou tady v Tejně, i rodiče, všichni o sobě víme, vím co dělají moji bratři, jejich přítelkyně a manželka, vím co dělají sourozenci mého muže, žijí tady v okolí nejbližším, až na jednu sestru, která žije provdaná v Německu, o tý taky víme, jak se mají, jak žijou, co dělají, Ostatní příbuzný mě moc nezajímají, protože žijí daleko, tak vim, co dělají, kde bydlí, ale nevím už jaké mají své životní plány, tak v kontaktu s nima nejsem. Ale už tak je nás jako kobylek.“ (Petra, 44 let)

„Babi rodiče byli původně Němci, nevím jestli oba, nebo jenom děda, takže babi je původem Němka a tenkrát tady byli všichni a když byl odsun za války, tak tam šli, ale babi tady zůstala, ty tam snad nemuseli. (...) Akorát že mluvili doma německy, že jo, nebo babi naše, děda už ne, děda mluvil česky, ale to taky nevím, to vim jenom z vyprávění, ale ani nevím, kdo byl němec, když se podíváš na to příjmení - Tippl, tak musel bejt i děda původem němec, ale mluvil česky.(...) No a moc toho nevím, protože všichni byli v Německu, takže jsme se s nima moc nestýkali. „ (Valerie, 43 let)

„O těch příbuzných z Německa prakticky vůbec nevím, byli to babi sestřenice a bratřenci s rodinama, jsou ještě na živu některý, ale nevím nic. Jenom jeden ten pár jsme znala, ti byli bráchovi za kmotry a byli hrozně hodný a ta teta, jak jsem jí říkala, rozuměla trošku česky.“ (Veronika, 24 let)

Z posledních dvou příspěvků (matka a dcera) vyplývá, že pokud se přeruší kontakty či kontakty není možné udržovat již v jedné generaci, těžko se pak bude další generace s příbuznými stýkat. Tím spíš, pokud je na překážku ještě vzdálenost, nebo, jako v tomto případě, jazyk.

Nastávající generace už má vzpomínky mnohem řidší, nikoliv tak obsáhlé a zároveň se obě generace shodují na tom, že tito příbuzní jsou pro ně již za hranicemi blízké rodiny. Ovšem povědomí o německých předcích a vzdálených příbuzných je i přes vzdálenost součástí rodinné paměti.

Pokud sami přestaneme být členem určité skupiny, nesdílíme stejný prostor s touto skupinou, vzpomínky, které jsme doposud sdíleli, začínají blednout. A to především z důvodu, že je už nespojují stejné vnější podněty [Halbwachs 1994: 278]. I přes to obě generace díky sdílení rodinné paměti mají o svých předcích alespoň základní informace. Obě generace se pak shodují na tom, že tato strana předků je již za hranicemi blízké rodiny, označují je tedy jako příbuzné, což také ovlivňuje míru sdílených informací.

4.5. Předávání a udržování rodinné kolektivní paměti

Nejvíce informací si člověk samozřejmě zapamatuje z vlastní zkušenosti, takže zážitky, které jednotlivci prožijí sami, mají mnohem větší váhu v jejich mysli než ty, o kterých jim stokrát někdo vyprávěl. Vyprávění samozřejmě může být tak intenzivní, že člověk může dosáhnout pocitu, jako by situaci sám prožil, osobní zkušenost je ale i přesto mnohem silnější. Ovšem pokud jsme někoho nebo něco zažili jako děti, je těžké si konkrétní vzpomínky vyvolat bez pomoci druhých. V takových případech platí, že kolektivní paměť je pamětí mnohem hlubší, neboť nám pomáhá rekonstruovat minulost. Kdybychom někoho potkali v dětství bez přítomnosti ostatních, těžko budeme dnes hledat možnost, jak si vzpomenout na co nejvíce podrobností [Halbwachs 2009: 117].

„...mé informace o předcích končí u dědečků a babiček. Dále jsou jen nepatrné informace, které jsem v dětství pochytil z jejich vyprávění. V té době mě to upřímně řečeno moc nezajímalo a lituji toho.“ (Antonín, 48 let)

„Těžko říct, jestli to mám v paměti všechno správně. Je těžký vědět informace o lidech, který jsem nikdy neviděla nebo si je ani nepamatuju.“ (Lucie, 24 let)

„NO tak vesměs si pomatuju jen na ty příbuzný, který jsem ještě zažila. Což je asi logický, protože jak si člověk může pomatovat na lidi, který nikdy neviděl, že? Taky si občas vybavím některý vzpomínky, když vidím nějakou fotku...ted' jsem si vzpomněla na dědu mého táty, který nás přijel jednou navštívit a choval si nás na kolenou...ale pak zanedlouho umřel.“ (Tereza, 24 let)

Nejčastějšími osobami, které předávaly kolektivní vzpomínky, byly rodiče a prarodiče. Ovšem prarodiče jen v případě mladší generace, starší generace ani v jednom případě o předávání informací od svých prarodičů nemluvila. Starší generace dokonce zmiňovala, že se u nich doma o minulosti a příbuzných nikdy často nemluvilo. Že nebyla příležitost, že se o to jako malí nezajímali a jako starší už pak neměli příležitost se zeptat, což je dnes mrzí. I tak byly informace od prarodičů směrem k mladší generaci méně obsáhlé než informace, které získali od svých rodičů.

„Informace o prarodičích, které jsem já již nezažila, mám z vyprávění svých rodičů, přičemž, jak jsem již zmínila, otec byl mnohem méně sdílný než maminka, která byla sama dítě, když babičky zemřela a nevím, kolik vzpomínek je jejich a kolik zná z vyprávění příbuzných.“ (Alena, 48 let)

„Nejdál do minulosti mám o informace o prababičce, kterou jsem ještě zažila, něco málo o jejím muži a ze strany mojí babičky vím, že její maminka zemřela, když byla ještě malá a poté ji vychovávala nevlastní

matka, o které mluví jako o maceše. O jejím otci toho vím také málo. Takže ty informace mám přímo od babičky a dozvěděla jsem se je náhodně, když se na ně zavedla řeč při běžné návštěvě.“ (Kristýna, 26 let)

„...no a s maminkou že bysme si třeba sedly a povídaly o svých předcích to taky nějak moc ne, když jako na to přijde myšlenka, něco mě zajímá, tak se potom cíleně ptám.“ (Petra, 44 let)

„Jinak nějaký takový vzpomínky a zážitky, to moc nemam ani, nebylo s kým. Moc jsme si o tom vlastně nikdy nepovídali, já jsem se na nic neptala, nikdo mi nic neříkal. To není jako se já bavím teď se svou dcerou, tam to tak nefungovalo a jediný, kdy jsme se scházeli, to bylo v zimě, když jsme hráli karty večer, to mi bylo nějakých 10,12 let. To se někdo třeba na něco zeptal a nikdo nic neřekl stejně, my jsme se o tom nějak nebavili, mě to v té době snad ani nenapadlo, nevím.“ (Valerie, 43 let)

Z posledního příspěvku a i z ostatních informací vyplývá, že zkoumané generace mají k sobě v otevřenosti a v předávání informací mnohem blíže, než tomu bylo dříve. Rodiče mladší generace jsou často otevřenější a sdílnější ve svém vyprávění, než rodiče těchto rodičů, u prarodičů je tento odstup samozřejmě ještě vyšší. Sami zástupci starší generace často uváděli, že si vlastně moc často se svými rodiči nepovídali a rozhodně si nepovídali tak, jak si oni sami teď dokážou vyprávět se svými dětmi. Na sdílnosti rodinné paměti, rodinných vzpomínek, se mohlo podepsat mnoho vlivů, neméně slabým vlivem by mohl být také komunistický režim. V té době také vznikaly rozpory, které v dřívější době nebyly ničím zvláštním. Stejně jako v případě výpovědi Valerie (43 let):

„To samý bylo s Pobežovickejma, že jo, tam byl nějaký problém, to byl ještě s Milanem tenkrát, to je syn bratra mojí maminky, něco kvůli škole,

s tím, že jak jsou příbuzný v Německu, tak von začal dělat vojenskou školu, a na tu školu by ho bejvali nevzali, tak se musel zříct těch příbuzných v Německu, což se zas nelíbilo mojí mámě, no tak kvůli tomu se přestali stýkat.“

4.6. Co víme o svých předcích?

Nebylo překvapením, že respondenti dokázali celkem detailně popsat život svých současných členů rodiny, samozřejmě za předpokladu, že se s nimi stýkali, že mezi sebou měli vřelé vztahy bez vleklých problémů. V takových případech u bližší rodiny věděli takové informace jako: kde bydlí, kde pracují, co dělají jejich manželé, potomci. Pokud se téma stočilo k předkům, tam už nikdo konkrétní případy popsat nedokázal. Dokonce i u informací ob jednu generaci, tzn. u babiček a dědečků dotazovaných, bylo často problematické ujasnit si, odkud pocházeli, jaké bylo jejich nejvyšší dosažené vzdělání a kde pracovali. Dokonce se objevovaly i nejasnosti:

„...ale jinak jsem nepoznala nikoho, ani rodiče tátovo, ty umřeli dřív, to vim akorát, že tátův táta se zabil na motorce, byl taky kovář, ale jinak nevím vůbec nic, pocházeli všichni od Plzně, někde kolem Přeštic. A máma jako malá bydlela v Miřkově (...).“ (Valerie, 43 let)

„(...)Děda je z Kolovče a babi z pohraničí.“ (Veronika, 24 let)

V tomto případě se jedná o matku a dceru, které mluví o svých rodičích (v případě Veroniky o prarodičích). Obě ve své výpovědi působily jistým dojmem, ale i přesto se jejich výpovědi lišily. Může tedy docházet často i k nejasnostem při dalším předávání informací a tak se celá rodinná paměť zkreslovat. „Děti a vnoučata dávají příběhům, které slyšely od svých rodičů a prarodičů, vlastní smysl, že si je svým způsobem nejen

interpretují, nýbrž si je zcela nově vytvářejí, doplňují a komolí.“ [Welzer, Mollerová, Tschuggnallová 2010: 19]

O svých předcích měli respondenti často informace spojené s určitými historkami či zážitky, které se pak předávali z generace na generaci. Mnohdy nešlo ani o historky, ale pouze o útržky vzpomínek, které jedna generace uchovávala.

„O dědovi, tátovo tátovi, nevím nic, myslím si, že ani můj táta neví, kdo byl jeho vlastní táta. Říká se, že se babi zamilovala někde v práci, takže asi dělala někde u lisu, nebo tak tam ho s někým měla.“ (Tereza, 24 let)

„(...)ale pamatuju si a to je i z vyprávění, že se mi vždycky líbili vojáci v uniformě a oni mi tenkrát našli fotku strejdy z Kramolína ve vojenský uniformě a já jsem prej tenkrát chodila a všude ukazovala fotku a říkala, že to je náš Franta na vojně.“ (Valerie, 43 let)

Většina příběhů, která se ve vyprávěních objevovala, byla kladná nebo víceméně úsměvná. Respondenti ani v jednom případě nezmiňovali negativní příhody či příběhy spojené s nemocemi předků, se kterými se ještě setkali. Pouze jako doplnění se občas zmínili, že v té době, ke které se vztahovalo jejich vyprávění, např. o babičce, byl už děda po smrti. Takže rodinná úmrtí se často ve vypovědích objevovala jako záchytné body: jak to bylo před a po.

Znalost rodinných příslušníků do minulosti, tzn. znalost předků, nebyla ve zkoumaných rodinách příliš hluboká. Téměř ve všech případech byli respondenti schopni konkrétně vyprávět pouze o prarodičích. O dalších příbuzných se pak už objevovaly jen obecné informace o původu, místě, kde žili, atp. Ale i v případě těchto stručných informací končily vzpomínky u rodičů jejich prarodičů. Pouze v jedné rodině jsem dostala konkrétnější a zajímavější odpověď:

„...jenom vim, že nějaký náš předek byl zeman.“ (Kristýna, 26 let)

V tomto případě se ovšem může počítat s tím, že respondentka sice věděla něco o svých předcích konkrétněji, ovšem pouze z toho důvodu, že se jednalo o něco, co se vymyká ‚normálu‘. To, že má člověk mezi svými předky urozený rod, se předává mnohem samozřejměji, a je to považováno za zajímavější informaci, než to, že předkové byli ‚obyčejní‘ lidé neurozeného původu.

V naprosté většině případů byli účastníci výzkumu o svých příbuzných schopni zpětně vyprávět do generace rodičů svých prarodičů. Ale i tady samozřejmě informace řídly, s každým krokem do minulosti byly informace méně obsáhlé, méně konkrétní a méně přesné. S každou další generací jsou pak příběhy či vyprávění o konkrétních faktech mírně upravené, tzn., že každý vypravěč do svého vyjadřování klade vlastní názory a postřehy a konečný výsledek se pak může částečně lišit [Welzer, Mollerová, Tschuggnallová 2010: 18].

„Vím, že babička z maminy strany pracovala ve statku (...).“ (Marie, 47 let)

„Tak prababi blatnická pracovala ve chlívě (...).“ (Lucie, 24 let)

V případech, kdy se v rámci jedné generace přerušily vztahy s příbuznými, např. na základě neshod, byly informace u mladší generace také méně obsáhlé. Ovšem vždy byli i členové mladší generace schopni vysvětlit, proč k přerušení vztahů došlo a jaké následky takové přerušení kontaktu má. Přerušení vztahů na základě sporů tedy ne vždy znamenalo ukončení předávání rodinné kolektivní paměti – vzpomínky na dané osoby byly sdíleny neustále, pouze nové informace o daných příslušnících rodiny či příbuzenstva nebyly k dispozici. Z toho může plynout, že budoucí generace mohou dospět k situaci, kdy se předávané informace postupem času vytratí či natolik zkreslí, že nebudou odpovídat realitě.

4.7. Další způsoby udržování rodinné kolektivní paměti

Sami respondenti si často uvědomovali, že sdílení informací o jejich rodině a předcích není ideální, obvykle ovšem ani nedokázali popsat důvod, kvůli kterému to tak je. Zmiňovali, že by se s rodinou i příbuznými měli vídat mnohem častěji. Díky dnešním moderním technologiím byli ale s mnoha členy rodiny a příbuznými v kontaktu, aniž by se s nimi pravidelně stýkali.

„A i když nevidíš ty nebližší, což jsou sestry nebo to, tak ale furt víš, přibližně něco o nich víš. Aspoň jednou za měsíc nějaký ten kontakt je, aspoň telefonicky.“ (Valerie, 43 let)

Jako další způsob, jak udržovat rodinnou kolektivní paměť a mít alespoň základní povědomí o svých současných příbuzných a rodině se v několika rozhovorech objevil dnešní fenomén sociálních sítí, Facebook. Ve dvou případech u mladší generace a v jednom případě u starší generace.

„No a vlastně dneska díky internetu se ta komunikace hrozně zlepšuje, nebo si i ty lidi najdeš, že jo, a hlavně si po několika letech, když víš, jak se jmenujou, odkud jsou, si je můžeš třeba i najít, že jo. No a já jsem vlastně našla díky tomu Facebooku toho kluka z Františkových lázní, tu mou první lásku a neviděla jsem se s ním víc jak 17 let. A vlastně i příbuznými komunikuju, ale spíš s těma mladýma, s neteří a synovcem.(...)“ (Valerie, 43 let)

I mladší generace uváděla, že Facebook využívá především jako komunikační prostředek s mladšími příbuznými, s bratranci a sestřenicemi, tedy s generací kolem 20-30 let. To je celkem logické, vezmeme-li v úvahu, v jakém věkovém rozmezí je Facebook nejvíce využíván. Podle současných statistik, dostupných na internetu, je v dnešní době na Facebooku přibližně 3 620 000 obyvatel České

republiky, z toho nejvíce ve věku od 18 do 34 (56%). Věková generace starších respondentů je zastoupena pouze z 26 procent.¹

Oba zmíněné způsoby udržování paměti jsou pouze současnou záležitostí, tím mám na mysli, že neposkytují informace budoucím potomkům bez dalšího přičinění jednotlivých členů rodiny. V podstatě jsou to informace mezi jednotlivými osobami, nikoliv pro sdílení informací v rámci rodiny či mezigeneračně. Aby byly informace sdíleny do budoucna, je potřeba další účasti jednotlivých členů rodiny, protože je jasné, že všichni členové rodiny a příbuzenství nebudou sociální sítě využívat a pravidelně v nich sdílet svoje aktuální informace.

Nástrojem pro udržování kolektivní paměti napříč generacemi můžou být kroniky a rodokmeny.

„Do větší minulosti už nevím nic. Jednou se děda zabýval dáváním rodokmenu dohromady, ale nevím přesně, jak postupoval, jenom vim, že zjistil, že nějaký náš předek byl zeman.“ (Kristýna, 26 let)

Kristýna se jako jediná o rodokmenu zmínila sama, bez předchozího vybídnutí. Pouze v případě její rodiny se tedy někdo aktivně o vytvoření rodokmenu snažil. V ostatních případech byla sice myšlenka vytvoření rodokmenu pro účastníky výzkumu zajímavá, nicméně byly vznášeny námitky a vysvětlení, proč to nejde:

(...)rodokmen se v naší rodině, tedy pokud vím, nikdo vytvořit nesnažil. Myslím si, že jeden z hlavních důvodů je ten, že je to časově náročné a člověku se nechce trávit hodiny hledáním po matrikách, aby si pak mohl nakreslit rodokmen.“ (Tereza, 24 let)

¹ Zdroj: Social Bakers. Facebook Statistics. <http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/czech-republic> [cit. 10. 4. 2012].

„Rodokmen taky nikdo nevytvárel. Se nějak o tu minulost asi nezajímáme, protože by to bylo hodně komplikovaný, si myslím.“ (Marie, 47 let)

Rodokmen je prostředkem genealogie, neboli výzkumné metody vycházející ze studia rodokmenů [Velký sociologický slovník, 1996: 615]. Rodokmeny umožňují předávat rodinnou paměť, zejména z prostřednictvím konkrétních faktických informací. U sdílené rodinné paměti prostřednictvím rodokmenů pak nedochází ke zkreslením jako u ústního vyprávění.

Jako další alternativa se v jednom vyprávění dokonce objevila speciální technika kineziologie, kterou navštěvuje teta Terezy (24 let). Díky této metodě je sice možné, aby se lidé o svých předcích dozvěděli další informace, sami si však uvědomují, že tyto informace nelze brát jako stoprocentně relevantní zdroj. „Kineziologie se zabývá studiem svalů a pohybů těla. Je založena na poznatku, že každý náš sval má vztah k dalším částem těla. To znamená, že pokud jsou v pořádku naše svaly, potom je v pořádku i naše tělo. Naše časté negativní myšlení blokuje proudění energie nejdříve v mozku a tím i v části těla, kterou tato oblast řídí. Tento „blok“ nastává většinou při nemoci, stresu, ale i díky traumatu z dětství.“ [Dylevský 2007: 12] Speciální psychologická kineziologie, kterou navštěvuje teta Terezy (konkrétně sestra jejího otce Líba) pak pomocí speciálních technik pomáhá účastníky dostat do takového stavu, kdy se jim vybavují vzpomínky spojené s předchozími generacemi. Žena, která celé sezení vede, postupně klade otázky a tělo účastníka odpovídá „samo“ pomocí svalů. Dostávají se tak psychicky do doby, kde vznikl jejich psychický či fyzický problém a mají tak možnost se „setkat“ se svými předky.

„Jinak občas se taky dozvím nějaký informace o předcích z tátovo strany, hlavně od Líby, která absolvuje různé kurzy odblokování a kineziologie,

při kterých se dostává až do xtého kolena. Takže vim, že praprapraděda byl námořník, že nějaká prapraprababi potratila, že nějaký praprapraděda neměl ruku a tak. Ale to jsou spíš informace neinformace. Taky jsem se tím dozvěděla, že ženský v našem rodu to mají těžký právě kvůli problémům z minulosti a že právě musí bejt někdo, kdo to postupně všechno vyčistí. Ale to je asi na Líbě, páč já takovýto cítění asi fakt nemam.“

„Jediný, kdo se více zajímá o své předky je teta Líba, která se tím snaží zbavit spíše svých zdravotních potíží a využívá různé formy odblokování a meditací při kterých se duševně dostává do doby svých předků...někdy až do 3 - 4 kolene.“ (Tereza, 24 let)

Terezy matka Petra (44 let) však o této metodě nemluvila, uvedla pouze, že podrobnější informace o předcích svého manžela má pouze od své švagrové Líby. Nezmínila už ovšem, jakým způsobem jsou tyto informace získávány a zda jsou objektivní.

5 ZÁVĚR

Existence kolektivní paměti v tom smyslu, v jakém rozsahu znají respondenti rodinné příslušníky, byla díky polostrukturovaným rozhovorům ověřena. Výsledky analýzy ukázaly pozoruhodné závěry.

Zajímavým přínosem výzkumu byl fakt, že respondenti rozdělovali rodinné příslušníky na rodinu a příbuzné. Do rodiny zahrnovali především děti, rodiče, sourozence (a to rodiče a sourozence své i svého partnera). Do příbuzných pak byli zahrnováni často sourozenci rodičů, jejich děti a další vzdálenější příbuzní. V průběhu celého výzkumu s těmito pojmy pracovali sami účastníci a dávali tak najevo, že rozlišují rodinu především díky citové vazbě, kterou k jednotlivým členům mají. Od toho se také odvíjela četnost návštěv a sdílení informací.

O jedincích, které zahrnovali do rodiny, měli informací nejvíce. Od obecných informací, kde pracují a kde bydlí až po detaily jako, co plánují na víkend, co zajímavého viděli v kině a podobně. Vyšší množství informací bylo výsledkem častého stýkání se nebo nepřetržitého udržování kontaktu (spojení pomocí telefonu či internetu).

Zajímavých zjištěním byl fakt, že v rozvedených rodinách se o bývalých partnerech ze strany rodičů nemluví, nebyli tedy v těchto dvou případech zmíněni ani v souvislosti s rodinou ani v souvislosti s příbuznými. Totéž se pak dá říct o celé straně rodinných příslušníků partnera. Ovšem v případě položení konkrétní otázky na rodiče a příbuzné bývalého partnera jsem v obou případech (Valerie, 43 a Antonín, 47) dostala konkrétní odpovědi, srovnatelné s vědomostmi o minulosti a předcích partnerů z nerozvedených rodin. Děti těchto rozvedených párů však mluvily srovnatelně o svých rodičích i o jejich rodinách, takže z rozhovoru nebylo z hlediska dětí patrné, že pocházejí z rozvedené rodiny. U dětí nebyla vidět žádná ztráta rodinných

vzpomínek v důsledku rozvodu jejich rodičů. Pouze v jednom případě (Veronika 24, Valerie, 43), kdy otec Veroniky pocházel z rozvedené rodiny také, došlo ke ztrátě sdílení rodinné paměti směrem k jeho matce, protože se po rozvodu rodičů s matkou úplně přestal vídat. Pak už tedy ani Veronika žádné další informace neměla.

V porovnání obou generací nelze říci, že by kolektivní rodinná paměť byla narušena či v některém z případů neexistovala. Informace o rodině byly v obou případech stejné – tzn. o prarodičích mladší generace, rodičích starší generace, byly informace shodné. V dalších výpovědích a vzpomínkách už se pak objevovaly nesrovnalosti, protože generační vzdálenost byla od mladší generace větší. Ovšem i přesto byly informace sdílené, jen docházelo k určitým přeměnám faktů, především kvůli slovnímu předávání informací. Tzn., že při některých vzpomínkách byly patrné úpravy vypravěčů, vlastní zkušenosti a vzpomínky, které do svých vzpomínek vkládali. Dalším faktorem pro změny v jednotlivých příbězích byl pak bezpochyby čas. Docházelo k zapomínání určitých situací nebo si účastníci výzkumu například nebyli jistí, zda danou vzpomínku mají díky vlastnímu prožitku či díky vyprávění.

Objem informací i fakta byli v obou generacích stejné ve smyslu generační vzdálenosti. U obou generací bylo nejvíce informací o rodičích a prarodičích a poslední vzpomínky končily u praprarodičů.

Byly zmíněny i alternativní způsoby předávání kolektivní rodinné paměti, mezi ty nejnovější patří sociální sítě. Tento způsob získávání informací a udržování kontaktu s rodinnými příslušníky je rozšířen především u mladší generace. Dalším, už tradičním způsobem předávání rodinné kolektivní paměti, je rodokmen. Tento způsob byl v samotném vyprávění zmíněn pouze jednou, v případě otázky se pak nikdo (kromě Kristýny a její matky Aleny) tvorbou rodokmenu nezabýval. Ale objevovaly

se odpovědi ve smyslu, že by to určitě bylo zajímavé, ale kvůli nedostatku času či množství rodinných příbuzných je to nemožné.

Závěrem tedy není možné říci, že by se množství rodinných vzpomínek a informací u mladších generací výrazně lišilo od informací jejich rodičů. Pouze se mění forma předávání informací, na řadu přicházejí moderní způsoby jako je internet. Rodiče mladší generace sdíleli informace o rodinných příslušnících buď osobně při setkání, nebo prostřednictvím telefonu, zatímco mladá generace má další možnost předávání informací prostřednictvím internetu navíc. Těžko ale říci, zda se, díky této alternativní metodě předávání informací, zvětší obsah a míra informací o rodinných příslušnících, především o těch, kteří byli označeni respondenty za příbuzné. Tam je totiž hlavním problémem pro nedostatek informací spíše nezájem a citová vzdálenost, než samotná nemožnost získání informací.

Pro rozšíření výzkumu a podrobnější výsledky bych navrhovala zaměřit se na rozhovor formou narativní metody, kde by pak výsledky mohly lépe korespondovat a přesněji ukázat znalosti a vzpomínky, jaké přesně účastníci výzkumu na své předky mají a o jakých předcích či současných členech rodiny mluví a kterým vzpomínkám přiřazují nejvyšší váhu.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- Berger, Peter, Thomas Luckman, 1999. *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bergson, Henry. 2005. *Hmota a paměť*. Praha: Oikymeneh.
- Budilová, Lenka. 2007. *Studium příbuzenství v antropologickém kontextu*. Plzeň: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu.
- Carsten, Janet. 2007. *Ghosts of memory: essays on remembrance and relatedness*. Edingburg: Wiley-Blackwell.
- Durkheim, Émile. 1969. *Pravidla sociologické metody*. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ.
- Dylevský, Ivan. 2007. *Obecná kineziologie*. Praha: Grada Publishing a.s.
- Eriksen, Hylland, Thomas. 2008. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál.
- Giddens, Anthony. 2005. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Griffin, Larry, J. 2004. „*Generation and Collective Memory*.“ *Revisited: Race, Region and Memory of Civil Rights*. American Sociological Review. Washington DC: American Sociological Association. 2004/4. 544-557.
- Goody, Jack. 2006. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Halbwachs, Maurice. 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

- Kokaisl, Petr. 2007. *Základy antropologie*. Praha: ČZU.
- Loučková, Ivana. 2010. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Matoušek, Oldřich. 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Mayer, Françoise. 2009. *Češi a jejich komunismus*. Praha: Argo.
- Možný, Ivo. 2006, *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Možný, Ivo. 1999. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství., resp. Možný, Ivo. 2002. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2. vydání.
- Rabušic, Ladislav. 1996. *O současném vývoji manželského a rodinného chování*. Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje, Praha: Pedo, 1996, 3s. 173-180.
- Radcliffe-Brown, Alfred, Reginald. 1952. *Structure and Function Primitive Society*. London: Cohen & West.
- Singly de, François. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- Soukup, Martin, 2009. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné správy.
- Strauss, Anselm, Juliet Corbin. 1997. *Grounded Theory in Practice*. California: SAGE Publication.
- Velký sociologický slovník, 1996. Praha: Univerzita Karlova Vydavatelství Karolinum.
- Welzer, Harald. Sabine Mollerová, Karoline Tschuggnallová. 2010. *Můj děda nebyl nácek*. Praha: Argo.

Weston, Kath. 1997. *Families we choose. Lesbians, Gays, Kinship*. Columbia University Press, 103-136.

Internetové zdroje

Novotný, Lukáš. 2007. *Historická paměť podle Maurice Halbswachse*. Socioweb [online] [cit. 3. 1. 2012]. 2007/4 Dostupné z:

<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=1>

Social Bakers, The Recipe for Social Marketing Succes. 2012 *Czech Republic Facebook Statistics*. [online] [cit. 10. 4. 2012]. Dostupné z:

<http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/czech-republic>

Šulc, Jiří. 2010. *Kolektivní paměť. Na okraj jedné legendy*. Sociologický časopis. Praha: Sociologický ústav AV ČR. [online] [cit. 30. 1. 2012].

2011/2. 395-406. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/117-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-2-2011/2127>

RESUMÉ

The work focuses on mapping the family's collective memory and it is based on Maurice Halbwach's theory of collective memory which is applied to a specific social institution, the family. The family memory is being researched according to the amount of information based on the individual research of each of the participants about their family members and their ancestors. Research also shows other transmission possibilities of collective memory, as well as the most common cases of lack of sharing family memories.

Qualitative research is conducted through ten semi-structured interviews in five families - with the younger generations and their parents. The conclusion relates mainly to a difference between respondents' family and their relatives. As a family, those who had a strong emotional bond were labeled, while as relatives those with whom they were connected only by biological or social relationship were labeled. Those who were designated as a family, kept in touch, and information sharing was higher than in the case of relatives. Generally, it is possible to say that among family members where is a more emotional bond, the saving and transfer of family memory is much higher than among relatives without a strong emotional bond.

The second main conclusion is that between generations there was not found a significant difference in content and amount of information about relatives or family members. The oldest memories were related to great-grandparents but they were very limited. An interesting part of the research is comparing perceptions of relatives and family members in divorced families – there it was possible to see the differences from point of parents and their children.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Okruhy otázek:

1. Rodina – co pro vás rodina znamená a koho do rodiny zahrnujete?
2. S kým z rodiny se stýkáte, jak často, za jakými příležitostmi?
3. S kým jste se naopak dlouho neviděli a proč? Je někdo, s kým se nevidáte od dětství? Proč?
4. Co mi dokážete říct o svých současných příbuzných, co vše o nich víte?
5. Dokážete mi totéž vyprávět o svých předcích? Co všechno o nich víte?
6. Kam až sahají vaše znalosti a vzpomínky o předcích? Odkud jste tyto informace získali a při jaké příležitosti?
7. Na jaké zážitky a vzpomínky s příbuznými si nejčastěji vzpomínáte? Jsou některé rodinné historky předávány tzv. z generace na generaci?
8. Zajímal se někdy někdo ve vaší rodině o předky tak, že by se je aktivně snažil dohledat? Máte například vytvořený rodinný rodokmen?

Příloha č. 2

Informovaný souhlas

Tímto souhlasím s účastí ve výzkumu Současná česká rodina a existence příbuzenské paměti. Byl(a) jsem podrobně seznámen(a) s obsahem i účelem výzkumu a jsem si vědom(a) rizik, výhod i nevýhod, které pro mě z účasti ve výzkumu plynou. Také jsem seznámen(a) s tím, že moje jméno a jména mých blízkých budou změněna tak, aby byla zachována moje anonymita v souladu s platným zákonem o ochraně osobních dat.

V Podpis:.....